

**БОЛОЧОК ИНЖЕНЕРЛЕРДИН ЧЕТ ТИЛДҮҮ КОММУНИКАЦИЯЛЫК
КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮГҮН КАЛЫПТАНДЫРУУНУН КӨЙГӨЙЛӨРҮ**

Бул макалада болочок инженерлердин чет тилдүү коммуникациялык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун көйгөйлөрү каралат.

В этой статье рассматриваются проблемы формирования иноязычной коммуникативной компетентности будущих инженеров.

Problems formations of foreign-language communicative competence of future engineers are considered in this article.

Кээ бир изилдөөчүлөрдүн пикири боюнча, азыркы инженер өз кесиптик ишмердүүлүгүндө кесиптик жана тилдик эки компетенцияны айкалыштырып, үчүнчүсүн, атап айтканда, лингвокесиптик компетенттүүлүктү алат. Инженердик профилдеги болочок адиске карата лингвистикалык компетенцияны М.Н.Макеева студенттердин чет тилиндеги кебинин этикеттүүлүгүн, тууралыгын, кесипкөйлүгүн камсыздоочу, студенттердин кеп түзүүнүн өзгөчөлүктөрүнө, тилдик жана кептик каражаттарга, тилди ар кыл баарлашуу кырдаалдарында эне тилин чет тили менен салыштыруу өңүтүндө (ирээтинде) колдонуу эрежелерине ээ болуусун боолгогон кесиптик даярдыгынын компоненти катары түшүнөт.

Н. Хомский лингвистикалык компетенттүүлүктү өз тилин кынтыксыз билген адамдын сапаты катары түшүндүрөт. Америкалык лингвисттер Д. Хаймс менен С. Савенгтон реалдуу коммуникациялык кырдаал динамикалуу өзгөрүүчү жагдайды болжоорун такташып, лингвистикалык компетенттүүлүк жөнүндө түшүнүктү кеңейтишти, мында лингвистикалык компетенттүүлүк өзүн алынып жаткан маалыматтын жалпы көлөмүнө - лингвистикалык дагы, паралингвистикалык дагы адаптациялоого тийиш. Лингвистикалык компетенциянын мазмунун кай бир изилдөөчүлөр төмөнкүдөй көрүшөт: тилдин системалык-түзүмдүк аспектисин, функционалдык-коммуникациялык аспектисин, кептик чыгармаларды кептик ишмердүүлүктүн багыттоочу негизи катары куруу эрежелерин билүүнү. Башка изилдөөчүлөр компетенциянын ушул түрүн түшүнүүнү такташып, ага «лингвистикалык талдоо усулуна ээ болууну, тилдеги белгилүү бир баскычтарды ажыратуу билгичтигин, тилдин негизги бирдиктерин жалпылоо жана ошол бирдиктердин ички касиеттерин көрсөтүүдө моделдерди колдонуу жөндөмдүүлүгүн, тилдик формалардын арасындагы системалык мамилелерди өз алдынча аныктоо жана талдоо ыкмаларын жаңы материалга көчүрүү билгичтигин» кошушат.

Компетенциянын бул түрүн А.С. Андриенко тилдик компетенция деп атайт, аны лексикалык бирдиктерди аңдалган айтымга айлантуучу лексикалык бирдиктер менен грамматикалык эрежелерди билүү, ошондой эле ошол эрежелерди ой-пикирлерди оозеки жана жазуу формаларында берүү жана кабыл алуу процессинде колдонуу жөндөмдүүлүгү катары аныктайт. Д.В. Толпа тилдик компетенттүүлүк - индивидге маалыматты камтыган, табигый тилдин каражаттары менен берилген кабарларды (тексттерди) кабыл алуу, түшүнүү жана жаратуу, ушундай маалыматты эсте сактоо жана аны ой жүгүртүү процесстеринин жүрүшүндө иштетүү мүмкүндүгүн камсыздоочу билимдердин, билгичтиктердин жана көндүмдөрдүн комплекси менен мүнөздөлүүчү инсандын сапаты деп эсептейт. Анын ою боюнча, жалпы тилдик компетенттүүлүк менен катар, адис кесиптик-тилдик компетенттүүлүккө да ээ болууга тийиш, аны адистин кесиптик маанилүү сапаты деп аныктоого болот.

Ошентип, «лингвистикалык компетенция» жана «тилдик компетенция» терминдери башка тилдүү чөйрөдө баарлашуу билгичтигин эмес, адамдын өз ойлорун чет тилинде берүү жөндөмдүүлүктөрүн чагылтышат.

Бирок болочок инженерлерде коммуникациялык жөндөмдүүлүктөрдү жана өнөктүк кызматташтыкка керектөөнү, кыйла жемиштүү жана майнаптуу өз ара мамилелерди орнотууга жана карманууга умтулууну калыптандыруу зарыл. Чет тилин билүүнүн аркасында ал компьютеризация жана Интернет дүйнөлүк тармагы аркылуу өзүнүн кесиптик аймагындагы эң жаңы жетишкендиктер менен ыкчам таанышат. Бирдиктүү маалыматтык мейкиндиктин шарттарында, чет тилин билбесе азыркы адис аны кызыктырган билимдер аймагынан зарыл маалыматтын минимумун гана которулган китептерден, макалалардан, баяндамалардан ала алат. Мындан тышкары инженердик профилдеги адистердин кесиптештери менен байланыштары ишкер баарлашуунун ар кыл формаларында жүрөт. Мындай формаларга төмөнкүлөр киришет: маектер, кеңешмелер, отурумдар, сүйлөшүүлөр, брифингдер, пресс-конференциялар, презентациялар, жеке маселелер боюнча кабыл алуулар, ошондой эле телефондо сүйлөшүүлөр жана ишкер кат жазышуулар. Ишкер баарлашуунун мына ушул формаларынын баары аларды билүүнү, аларды колдонуу билгичтигин жана тиешелүү тажрыйбага ээ болууну жалпы дагы, бөтөнчө дагы принциптер менен эрежелер боюнча курулушат, аларсыз уюмдун ички да, тышкы да чөйрөсүндө майнаптуу байланыштарды жолго коюу мүмкүн эмес. Ошондуктан инженердик профилдеги адис баарлашуунун эң ар түрдүү кырдаалдарында багыттала алууга, өнөк менен өз ара мамилелерди аны менен баарлашуу тактикасын адекваттуу куруп эске алууга тийиш. Ал ошондой эле өз тарабынан да, каршы тараптан да баарлашууга ынтаалуулукту, өз ара күтүүлөрдү эске алууга, рефлексиялай жана боор толгой билүүгө, буга психологиялык жактан даяр болууга тийиш.

Демек, болочок инженерлерди чет тилине окутуунун максаттарынын бири коммуникациялык максат болуп саналат, ал студентти башка тилдүү жамааттын чектеринде маалымат алмашууга (оозеки жана жазуу түрүндө) тартууну, окуучуда психофизиологиялык механизмди - коммуникаторду түзүүнү болжойт, бул ага берилген коммуникациялык ролдордо (коммуникациялык ишмердүүлүктүн түрлөрүндө) чыгып, ошол тилде белгилүү бир аймактарда жана тилдик формаларда маалымат алмашууга катышууга жол ачмак. Башкача айтканда кеп болочок инженерлерде чет тили жаатында коммуникациялык компетенттүүлүктү калыптандыруу жөнүндө жүрүүдө.

Коммуникациялык компетенция адабияттарда баарлашуунун, жүрүм-турумдун белгилүү бир ченемдерине окуунун натыйжасы катары канааттандырарлык ээ болуу даражасы катары каралат. Коммуникациялык компетенция - бул жүрүм-турумдун этностук жана социалдык-психологиялык эталондорун, стандарттарын, стереотиптерин өздөштүрүү, баарлашуу «техникасына» ээ болуунун даражасы. Коммуникациялык деп аталган методикаларда тил боюнча билимдерге ээ болуу менен катар, баарлашуу техникасына, сылыктык эрежелерине, жүрүм-турум ченемдерине ж.б.у.с. иш жүзүндө ээ болуу да караштырылат.

Коммуникациялык компетенттүүлүктү инсандын аны курчап турган социалдык чөйрө жана коомдун жашоосунун бир катар ажырагыс фасилитаторлору (компьютерлер, электрондук маалыматтык тармактар, жалпыга маалымдоо каражаттары ж.б.) менен жемиштүү вербалдык өз ара аракеттенишүүгө жөндөмдүүлүгү жана даярдыгы катары түшүнөт.

Лингвистика, риторика, педагогика боюнча эмгектерде коммуникациялык компетенция баштапкы түшүнүк (тилдик жана кептик каражаттарды баарлашуу милдеттерине колдонмолуу адекваттуу пайдалануу жөндөмдүүлүгү) катары да, максаттык түшүнүк (кептин ченемдерин билүү жана ошол кептик кырдаалдын бөтөнчөлүгүн эске алуу билгичтиги менен шартталган тексттин типтерин түшүнүү, туура чечмелөө жана куруу билгичтигин калыптандыруу) катары да, башкача айтканда компетенттүүлүккө жетишүү катары да каралат.

Л. Антонова белгилегендей, «коммуникациялык компетенттүүлүк тилдик инсандын тексттик маалыматты колдонуу менен байланышкан кептик тажрыйбасынын когнитивдүү жактарын максатка багытталган баалоо болуп саналат». Ошентип, Л. Антонова коммуникациялык компетенттүүлүктү маанилик маалыматты кептик баарлашуу процессинде эркин, жеңил мотивдешкен колдонууну болжогон комплекстүү билгичтик катары карайт. Прогрессивдүү кептик баарлашуу аймагындагы ушул колдонуунун негизинде кесиптик жанрлардын репертуарын билүү жатат. Маалыматты кабыл алуунун адекваттуулугу бир канча себептерден көз каранды, алардын эң маанилүүсү башка тилдүү өнөктөрдүн диалогу процессинде коммуникациялык тоскоолдордун жоктугу болот. Эң кеңири мааниде коммуникациялык тоскоол - бул маалыматты коммуниканттардын ортосунда адекваттуу берүү жолундагы психологиялык жолтоо. Тоскоол жаралган учурда маалымат бурмаланат же баштапкы маанисин жоготот.

Чет тилдүү коммуникациялык компетенттүүлүк деп тилдик каражаттарды баарлашуунун конкреттүү аймактары, кырдаалдары, шарттары жана милдеттери менен шайкештирүү билгичтиги түшүнүлөт. Мындан келип, тилдик материал кептик баарлашууну жүзөгө ашыруу каражаты катары каралат, аны ылгоодо функционалдык-коммуникациялык мамиле колдонулат.

«Чет тилдүү кесиптик коммуникациялык компетенттүүлүк» түшүнүгү техникалык ЖОЖдо окуган болочок адистин маданият аралык кесиптик багытталган баарлашууну экинчи тилдик инсан катары жүзөгө ашыруу; башка маданияттын ээлери менен улуттук баалуулуктарды, ченемдерди жана түшүнүктөрдү эске алып бирге аракеттенүү; баарлашууда коммуниканттар үчүн оң маанай жаратуу; вербалдык жана вербалдык эмес жүрүм-турумдун коммуникациялык-максатка ылайыктуу ыктарын башка элдердин илими жана маданияты жөнүндө билимдердин негизинде маданияттардын полилогу алкагында тандоо; эл аралык интеграциянын жана мобилдүүлүктүн шарттарында улуттук өзүн-өзү идентификациялоону сактоо жөндөмдүүлүгү катары каралат.

Лингвистикалык компетенция - бул «сөздүк бирдиктерди билүү жана алардын жардамы менен сөздүк бирдиктер аңдалып-туюлган айтымдарга айлануучу белгилүү бир формалдуу эрежелерди билүү» - өзүмдүк айтымдарды үйрөнүлүп жаткан тилдин ченемдери көз карашынан туура жабдуулоо жана өнөктөрдүн айтымдарын туура кабыл алуу жөндөмдүүлүгүн божомолдойт.

Окумуштуулардын пикиринде, чет тилдүү кесиптик компетенттүүлүк үч деңгээлде берилиши ыктымал: лингвистикалык (инсандын лексикону), социолингвистикалык (инсандын тезаурусу) жана прагматикалык (прагматика) менен.

Биздин оюбузча, чет тилдүү коммуникациялык компетенттүүлүк үч деңгээлде бериле алат: лингвистикалык, коммуникациялык жана прагматикалык.

Биринчи топко - лингвистикалыкка - биз оозеки жана жазуу башка тилдик кебине ээ болууну аныктоочу негизги компетенцияларды кошобуз. Эгерде тилдик компетенция тил жөнүндө билимдердин, тилдик элементтерди туура таануу жана пайдалануу билгичтиктеринин суммасы катары көрүнсө, анда кептик компетенция баарлашуу милдеттерине ылайык кептик жүрүм-турум, тилдик каражаттарды, алардын мыйзам ченемдүүлүктөрүн айтымдарды куруу үчүн - сезимдерди эң жөнөкөй берүүдөн интеллектуалдык маалыматтын нюанстарын берүүгө чейин - колдонуу аркылуу аракеттеги тилдик система катары бериле алат. Башкача айтканда, тил - бул каражат, ал эми кеп - кептик ишмердүүлүк процессинде ойду тил аркылуу калыптандыруу жана түзүү ыгы.

Экинчи топ - коммуникациялык - берилген: кесиптик - коммуникациялык компетенциянын өзү менен, ал тилдик жана кептик каражаттарды баарлашуу милдеттерине карата адекваттуу колдонуу жөндөмдүүлүгү катары берилген, ошондой эле баарлашуунун кесиптик кырдаалдарын эске алуу менен кептик жүрүм-турумду куруу билгичтигине жана инженердик-техникалык аймакта коммуникациялык башка тилдүү ишмердүүлүктү жүзөгө ашыруу билгичтигине негизделген.

Жана техникалык профилдеги адистердин маданият аралык компетенциясы, бул болочок инженердин үйрөнүлүп жаткан тилдин маданияты жөнүндө билимдердин белгилүү бир жыйындысына ээ болуусун болжойт, ал аркылуу илим сыйымдуу техникалык аймакта маданий бирге аракеттенүү, ошондой эле башка тилдүү инженердик баарлашуу процессинде маданият аралык ажырымдарды жеңүү билгичтиги ишке салынат.

Компетенциялардын үчүнчү тобу - прагматикалык - инженердин маалыматтык-технологиялык жана өз алдынча билим алуучулук компетенциялары менен берилген, алар өз ара байланышта турушуп, окшош максаттарды көздөшөт. Маалыматтык-технологиялык компетенция изденүүнү жүзөгө ашыруу, керектүү башка тилдүү кесиптик маанилүү маалыматты ар кыл булактардан табуу, аны бир белгилик системадан башкасына өткөрүү, аны баалоо жана ошол маалыматтын мазмунун адекваттуу коюлган максатка берүү (кыска, толук, ылгап), ошондой эле коммуникациялык-таанымдык инженердик ишмердүүлүк процессинде эл аралык маалыматтык тармактын ресурстарын жемиштүү колдонуу билгичтиктерине негизделет.

Инженердин өз алдынча билим алуучулук компетенциясынын өнүгүүсү техникалык ЖОЖдордо чет тилдерди үйрөнүүгө бөлүнүүчү убакыттын чакан көлөмү менен азыраак шартталган. Ошондуктан инженердик аймакта билимдерин толуктоо жана өз алдынча изденүүчүлүк жана чыгармачылык ишмердүүлүк процессинде жеткире окуп-үйрөнүү адистин өзүнүн кесиптик ишмердүүлүгүн өркүндөтүү максатында үзгүлтүксүз өз алдынча техникалык билим алуусунун маанилүү шарты болуп саналат.

Биз инженердин чет тилдүү коммуникациялык компетенттүүлүгүнүн калыптануу деңгээлдеринин сапаттык мүнөздөмөсүн айкындадык.

Адабияттардын тизмеси

1. Аитов В.Ф. Проблемно-проектный подход , к формированию иноязычной профессиональной компетентности студентов (на примере неязыковых факультетов педагогических вузов) [Текст]: автореф. дис. ... д-ра пед. наук / В.Ф. Аитов. - СПб.: 2007. - 42 с.
2. Васильев А.П. Формирование готовности будущих инженеров к работе с иноязычными, источниками научно-технической информации [Текст]: автореф. дис. ... канд. пед. наук / А.П. Васильев. - Казань, 2008.-16 с.
3. Демин В. А. Профессиональная компетентность специалиста: понятие и виды [Текст] / В.А. Демин // Стандарты и мониторинг в образовании. - 2000. - № 4. - С. 34-42.
4. Толпа Д.В. О средствах формирования профессионально-языковой компетентности [Электронный ресурс] / Д.В. Толпа // Режим доступа: <http://res.krasu.m/paradigma/2/5.htm>.
5. Токтомышев С.Ж.. Первые результаты и проблемы на пути к Болонскому процессу [Текст] / С.Ж.Токтомышев, И.Ч.Исамидинов, К.Б.Колбаев, А.Н.Гудимова // Вестник КНУ имени Дж. Баласагына.(октябрь). - Бишкек: 2013. - Выпуск 1. - с.346-351.